

SUMMARY

Archaeological documentation – archaeological publication – expert museum system

Kemal Bakaršić

In the Regional Museum of Bosnia and Herzegovina in Sarajevo an expert museum system is being organized, that is to say a firm information network between all segments of research, museum, library and documentation activities. Computerization turned the museum into an open information structure facilitating the appreciation of the heritage in the present. Provided is a detailed description of the system used for the archaeological material. The system is a combination of the FIALA documentation system and the CSA bibliography system.

SPOJ STAROG I NOVOG

Darinka Tomić
Muzej grada Beograda

Kako jedan konzerviran i zaštićen objekat može, pored stalne muzeološke postavke, postati savremeni izložbeni prostor

edno od najboljih zdanja iz prve polovice XIX veka jeste Konak kneginje Ljubice u Beogradu. Sazidan je između 1829. i 1831. godine, a u njegovoj blizini nalaze se kafana »?«, zgrada Patrijaršije i Saborna crkva, čineći četvorougao

jezgra Staroga grada.¹

U arhitekturi Konaka mogu se pratiti duboki uticaji orijenta koji je na našem prostoru poprimio specifična balkanska obeležja. Ali, istovremeno, pravilne linije i savršena simetrija nagoveštavaju evropski uticaj.²

Rezidencija vladarske kuće Obrenovića izgrađena je na dva nivoa sa podrumskim prostorom izuzetnih dimenzija i, verovatno, višestruke namene, sva je u funkciji korisnih i nenametljivih rešenja. Na jednoj od najviših kota u Starom gradu, u neposrednoj blizini tvrđave Kalemegdan, sa otvorenim pogledom prema Savi, smešteno je belo zdanje Konaka. Izbočenim vidikovcima divanhana, erkerima i visoko zidanim dimnjacima, poput onih u Hilandaru, to je građevina koja svojom masivnošću, širinom kao i visinom koja omogućuje prijem mnogo svetlosti podseća na reprezentativnu baroknu palatu. Spolja uočena simetričnost projektuje se u svoj lepoti i u unutrašnjosti objekta. Na oba nivoa centralni deo čine prostrana predvorja sa divanhanama, od kojih se obostrano, kao i u prednjem i zadnjem delu kuće, nižu prostorije za boravak, prijem gostiju, sedenje, rad, pa i spavanje.³ Zahvaljujući mnoštvu prozora, jaka svetlost uočava se u svim prostorijama, posebno sa zapadne strane. Centralno mesto na krovu zgrade čini kula pravilnog osmougaonog oblika sa sedam prozora, verovatno u funkciji osmatračnice, ali i svetlarnika kao i preteče modernog sistema za ventilaciju. Nju, doduše, nadvisuju zidani dimnjaci koji su pravilno i simetrično raspoređeni po krovu tri sa jedne i tri sa druge strane.

Konak kneginje Ljubice je muzejski i izložbeni prostor Muzeja grada Beograda sa stalnom postavkom enterijera beogradskih kuća u XIX veku. Nameštaj kojim su opremljene prostorije prati, u stilskom pogledu, razdoblje od balkanskog do kasnog bidermajera, a potiče manjim delom iz porodice Obrenović, te iz drugih viđenijih gradskih obitelji koje su, uprkos potresnim zbivanjima, sačuvale materijalne dokaze kulture stanovanja.⁴

Donja divanhana i prostor ulaznog hola ispred nje čine predvorje, i elemenat su prvog kontakta sa unutrašnjošću ambijenta. Međutim, simetrija se odmah uočava i u unutrašnjem pravilnom rasporedu prostorija. Sa glavne fasade zgrade, koja je okrenuta prema Savskoj pađini, postoje dva ulaza, s obe strane vrata koja vode u podrumске prostorije, a koja su prikriivena niskim polukružnim tremom sa tri

otvora, što karakteriše orijentalni stil gradnje. Stepeništa kojima se penje u glavni hol uokviruju divanhane koja je time posebno istaknuta i izdignuta od osnovnog nivoa. Stubovi podupiru stropne grede renesansnih linija kojima je određeno mesto za prijem kvadratnog oblika. Ono je prema spoljnoj fasadi polukružno prošireno, a dva stepenika ispred »ulaza« u prostor divanhane stavlja u njega podijumski akcent. Stubovi koji ga ograđuju, kao i ceo strop, izvedeni su u hrastovom drvetu, što daje posebnu toplinu ambijentu.

Na suprotnoj strani od divanhane su dva drvena stepeništa koja vode na gornji nivo, a čija se lepota, pored dosledno sprovedene simetričnosti, ogleda i u renesansnim balustradama od drvenih ploča.

U muzeološkom smislu, prvi nivo Konaka ostao je prazan prostor, ulazni, kontaktni ambijent, bez dodatnih artefakta – vitrina, panoa i sličnih muzejskih sredstava za izlaganje predmeta. Otuda, on čuva autentičnost arhitekture objekta i u potpunosti opravdava prividno siromaštvo muzejskog rešenja. Taj centralni prostor je u funkciji kontakta sa ostalim prostorijama, koje se, tako reći, ređaju u krug jedna za drugom. Polukružni ispusti divanhane na prvom, a posebno na drugom nivou, postavljeni na samoj sredini fasada, upotpunjuju utisak kružnog toka prostorija.

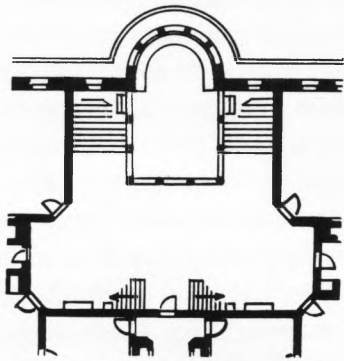
Prostor je, preveden na jezik metamuzeologije, postao jezgrom prema kojem su informacije upućene iz svih pravaca. Istodobno, može se vršiti emisija i transmisija podataka koji ne moraju biti iskazani istim kodom⁵. Od predmeta se, unutar tog ambijenta, nalaze samo ćilimi kojima su prekriveni minderluci i pod divanhane. U njenom središtu je mangal,

zamena za ognjište, dakle, centralno mesto za okupljanje. Sanduk ili škrinja jedini je komad nameštaja i na njemu je još samo bakarni ibrik. Na prozorima koji su sasvim popunili lučni, izbočeni deo prostora za sedenje nalaze se zastori od narodnog platna.

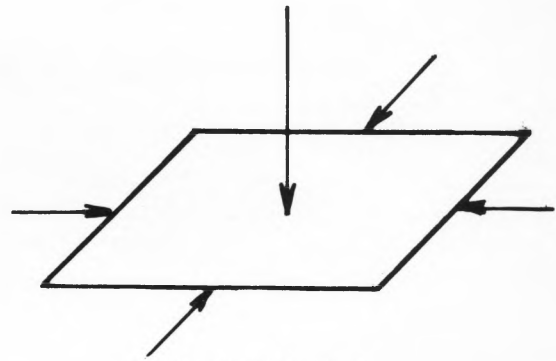
U prvobitnoj nameni, veštačko osvetljenje u Konaku bilo je, verovatno u vidu centralno postavljenih polijejeja, mnoštvu lampi i svećnjaka. Lusteri od majolike koji su nekada radili na petrolej danas čine idealnu kamuflažu za savremeno električno osvetljenje koje je, također, simetrično raspoređeno.

Iza otvorenih vrata bočnih prostorija, koje su opet simetrično raspoređene, sa svake strane vide se, kao slike, ambijenti beogradskih građanskih kuća XIX veka. U najstarijim sačuvanim predmetima primetan je folklorni elemenat koji se kasnije sve više približava građanskom, sve do komada nameštaja i ukrasnih predmeta uvezenih iz centralne Evrope⁶.

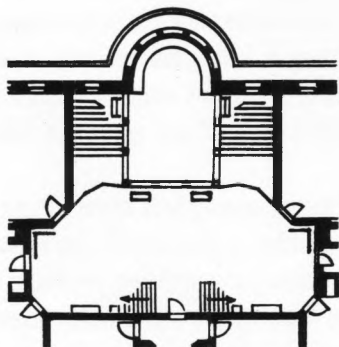
U takvom ambijentu, u aprilu 1990. godine postavljena je izložba grafičkih mapa Ivana Rabuzina izrađenih u čast Ive Andrića i Gricka Mašonija⁷. U jedan istorijski i u muzeološkom smislu nedodirljivi prostor, prvi put je realizovana moderna izložbena instalacija. Prezentiranje grafičkih listova štampanih u boji majstora Ivana Rabuzina izvedeno je u ovom prostoru na jedini mogući način: apsolutno simetrično, prateći osnovnu liniju unutrašnje arhitekture starog zdanja. S jedne i druge strane, pored četvorouglog podijuma divanhane postavljeno je po pet panoa u tamnosmeđoj boji, poput boje drveta od kojeg su načinjeni stubovi, stepenište, strop i vrata. Instalacija grafičkih listova upotpunjena je dvema vitrinama koje su opet postavljene

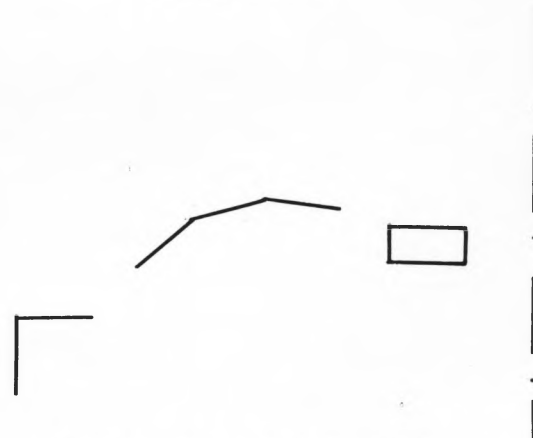
Osnova prvog nivoa

Komunikacijska sposobnost

Interpolacija artefakata u muzejski prostor

Dosledno simetrično sprovođenje izložbene instalacije

Izložba Ivana Rabuzina u interijeru Konaka kneginje Ljubice

simetrično, s obe strane »ulaza« u divanhanu. Panoi su kruto spojeni i blago zasvođeni, i to u rasporedu 2 + 3 s jedne i 3 + 2 s druge strane. Vitrine su izradene od stakla, sa tankim metalnim nogama kvadratnog profila i nenametljivim spojnicama, sve u istoj tamnosmeđoj boji.

Intervencijom unošenja artefakta u jedan uslovno autentični istorijski ambijent nije narušen sklad postojećeg. Ispostavilo se da je, tako reći, anulirana razlika između starog i novog. U tom smislu, istorijske odrednice konkretnog prostora bile bi sledeće:

I istorijski plan je Konak kneginje Ljubice, nastao između 1829. i 1831. godine;

II istorijski plan je Ivo Andrić, kome je izložba posvećena, a koji je živio od 1892. do 1975. godine;

III istorijski plan je Ivan Rabuzin, savremeni umetnik, i njegovo delo koje je nastalo 1988. godine.

Sva tri vremenska sloja su spojena u jednom prostoru, jezgru kuće, koje je primilo informacije iz svih navedenih vremena. Ovo su samo glavna vremena pored kojih se javljaju još neka dopunska ili dodatna u informativnom smislu. Time je prikazana neograničena mogućnost komunikacije u prostoru i vremenu. Stvoreno je nešto što, čini se, predstavlja mikrostrukturu savremenih zahteva muzeologije: slojevitost u prostoru i slojevitost u vremenu. Nekoliko prostornih intervencija i nekoliko umetničkih energija spojeno je u datom trenutku u celinu spremnu za vizuelni kontakt sa svetom. Treba ponešto reći i o energijama, navodeći osnovne podatke o stvaraocima.

Ne može se pouzdano tvrditi da je graditelj Hadži-Nikola Živković istovremeno i projektant Konaka kneginje Ljubice, ali je prema naredbi kneza Miloša Obrenovića, a po svojoj zamisli podigao objekt, i to u

neverovatno kratkom roku⁸. Građevina ima tipično balkanska obeležja, a evropski način gradnje ogleda se posebno u upotrebi čvrstog materijala, cigle, koja je korišćena za zidanje. Hadži-Nikola Živković je, pet godina kasnije, projektovao i podigao za vladara Miloša Obrenovića i konak u Topčideru, koji je po izgledu bliži evropskom modelu gradnje. Konak kneginje Ljubice bio je, pored reprezentativne namene, i kuća u kojoj je živela kneginja sa svoja dva sina Milanom i Mihailom. Objekat je bez obzira na razne namene sačuvao autentičnost, osim što su, kako se navodi, uništeni drveni podovi i stare kamene ploče. Visoka zidana ograda sa kapijom prema ulici, srušena je, ali je i današnji ulaz u objekat ostao iz Ulice kneza Sime Markovića⁹.

Ivo Andrić je književnik blizak orijentalnom tipu čoveka po svojoj zatvorenosti. Nema sumnje da su njegovo poreklo, zavičaj i kultura ostavili traga u takvom načinu života kao i u njegovom delu koje se, pre svega, odnosi na Bosnu pod Turcima. Mnoge su nedokučivosti i nedorečenosti vezane za ovog izuzetnog stvaraoca, koji je neumorno gradio i klesao svoj jezik, tačnije svoju misao, trudeći se da joj da što je moguće precizniji oblik. Sigurno da je nešto od tog napora doprilo i do članova Nobelovog komiteta koji je odlučio da visoko svetsko priznanje dodeli Ivi Andriću 1961. godine¹⁰.

Svoj dug zavičaju nije odužio samo pisac, već je to, čini se, osnovna motivacija i slikara Ivana Rabuzina. Opsednutost zavičajem i njegovom lepotom učinila je da umetnik svojim delom oda priznanje velikanu pisane reči¹¹. Mera univerzalnosti jednog autora slikovito je izražena u svemirskim predstavama drugog. Ivan Rabuzin je očaran prirodom i njenu lepotu izražava čistotom boje, koja je, kao i krug, oblik kojim se najčešće služi, put ka savršenstvu.

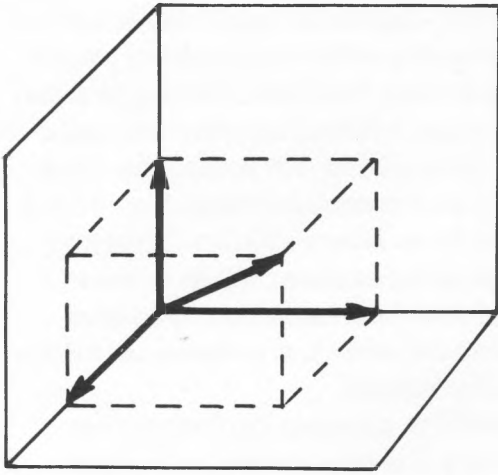
Postavljanjem tri izvora energije iz različitih istorijskih vremena u situaciju međusobnog prožimanja, dobilo se informaciono jezgro nabijeno podacima koji zrače novu vrstu energije. Može se reći da je to muzeološka energija univerzalne prijemčivosti.¹² Istorijski planovi kao nosioci informacija odnosno energije za rezultantu imaju novostvorenu informaciju, odnosno muzeološku energiju, što se može predstaviti odgovarajućim vektorima.

Iz grafičkog prikaza vidi se da je došlo do povratne sprege informacija koje su ispunile prostor hola ispred divanhane prvog, bazičnog nivoa Konaka kneginje Ljubice.

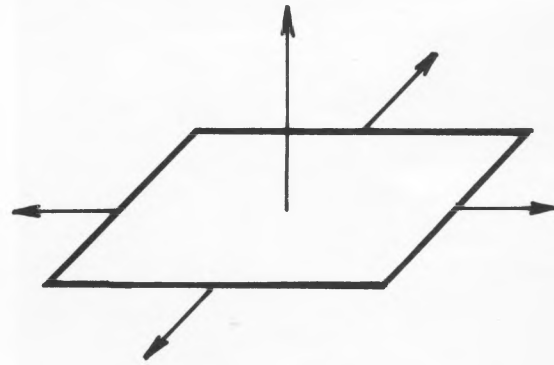
Umetnik je drugom umetniku posvetio delo u prostoru koji je delo trećeg umetnika. Njihovi umetnički kodovi su spojeni, prožeti, a potom prevedeni na kodni sistem muzeologije. Tako je stvoreno novo jezgro informacija koje može da emituje novostvorenu energiju velike komunikacijske sposobnosti. Time je posetilac doveden u poziciju najbližeg kontakta koji se u muzeju može ostvariti.

Moguće je izvršiti i izuzeće neke od navedenih energija i premestiti je u drugi odnos prožimanja. Promenom jezgra vrši se i promena kodnog sistema, a da nije umanjena sposobnost i prohodnost informacijskog toka. Muzej, na taj način, postaje potencijalno jezgro za emitovanje energije koja se može uvek iznova stvoriti. U tome se ogleda smisao postojanja muzeja i njegove uloge u novoj muzeologiji.

Primljeno: 10. 4. 1991.

Presek istorijskih planova sa rezultantom novostvorene muzeološke energije

Emitovanje informacija iz prostornog jezgra u kojem se stvara muzeološka energija

NAPOMENE:

- ¹ Arh. Svetislav Vučenović: Konzervacija i adaptacija Konaka kneginje Ljubice, u: Kosančićev venac, Zavod za zaštitu spomenika kulture grada Beograda, Beograd, 1979, str. 69–85. Ovaj zbornik radova ukazuje na izvršene i potrebne intervencije na objektima najstarijeg dela Beograda. Arh. Vučenović u svom tekstu govori iscrpno o radovima na Konaku kneginje Ljubice, navodeći, međutim, da je gradnja Konaka završena 1830. godine. Podatak se može odnositi samo na kraj godine, jer se u ostalim izvorima navodi 1831. godina kao godina završetka radova.
- ² Arh. Branislav Kojić bavi se arhitekturom Konaka u članku: Konak kneginje Ljubice, Umetnički pregled, Muzej kneza Pavla, Beograd, 1938, str. 118–119.
- ³ U Konaku nema spavaćih soba u klasičnom smislu. Orijentalni stil života ogledao se i u tome što su se za spavanje koristili dušeci koji bi se prostirali po podu, a posle upotrebe sklanjali u ugrađene dolape.
- ⁴ Posle radova na konzervaciji i adaptaciji objekta, koji su u izvođenju Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda trajali sa prekidima od 1971. do 1979. godine, Konak kneginje Ljubice otvoren je za posetioce 1980. godine. Njegova reprezentativnost ne ogleda se samo u raskošnoj lepoti sačuvanih komada nameštaja i predmeta primenjenih umetnosti već i u bogatstvu portreta, kako članova porodice Obrenović, tako i najuglednijih građana. Galeriju likova čine dela najpoznatijih slikara XIX veka: Uroša Kneževića, Jovana Popovića i Steve Todorovića.
- ⁵ Dr Zbinjek Stranski (Zbyněk Stránský) metamuzeologiju dovodi u kontekst rasprave «problema o problemu». Međutim, čini se mogućim dovesti je u vezu sa teorijom informacije i komunikacije u najširem matematičkom smislu prema osnovama koje su postavili Klod Šenon (Claude Shannon) i Voren Viver (Warren Weaver), kao i Norbert Viner (Norbert Winner).

- ⁶ Nada Ranosović: Nameštaj u Konaku kneginje Ljubice, u: Godišnjak grada Beograda, KNJ – VII, 1960, str. 171-173.
- ⁷ Promocija grafičkih mapa U Čast Ive Andrića i Grytzko Mascioni Ivana Rabuzina, bila je u Zagrebu, 6. marta 1990. godine u Nacionalnoj i sveučilišnoj biblioteci. Podaci o mapama dati su u prigodnom prospektu koji je za potrebe predstavljanja u Beogradu, samo mesec dana kasnije, preštampan.
- ⁸ Dr Divna Đurić-Zamolo: Graditelji Beograda 1815–1914. Muzej grada Beograda, Beograd, 1981, str. 42–43.
- ⁹ Kao knežev dvor Konak je služio sve do 1842. godine. Dolaskom Karadorđevića zgrada je postala javni objekat. U njoj je bio Licej od 1842. do 1863., zatim Apelacioni i Kasacioni sud do 1905., a od 1912. Zavod za vaspitanje gluvoneme dece. U njemu je uređen Umetnički muzej 1929., a potom Crkveni muzej do 1941. U Konaku je od 1941. do 1945. bio deo Patrijaršije, a od 1947. do 1971. Republički zavod za zaštitu spomenika kulture.
- ¹⁰ Nobelova nagrada za književnost Ivi Andriću dodeljena je za epsku snagu kojom je opisao ljudske sudbine iz istorije svoga naroda. Diploma i medalja nalaze se u Spomen-muzeju Ive Andrića u Beogradu.
- ¹¹ Godine 1986. upućen je poziv Ivanu Rabuzinu da u okviru projekta Hommage aux Prix Nobel izradi pet grafika u čast Ive Andrića. Mapa Grytzko Mascioni sadrži tri grafike, a izdata je u spomen na svetski kongres PEN klubova u Dubrovniku 1933. godine, kojemu je prisustvovao Ivo Andrić, i na kongrese u Veneciji 1949. i Luganu 1987.
- ¹² Termin «muzeološka energija» stvoren je da izrazi količinu muzeološkog koja se može predstaviti merljivim veličinama, a koja postoji bez obzira na odnos posetilac-muzej.

SUMMARY

A merger of the old and the new

Darinka Tomić

The Residence of Princess Ljubica in Belgrade was built between 1829 and 1831 in a style showing Balkan-Oriental and European influences in its architecture. The two-floor grand building in the old centre of the city is now a museum display and exhibition hall of the Belgrade City Museum. The permanent display contains a reconstructed interior from houses of 19th century Belgrade. The interior with a circular arrangement of the display is described in detail. In 1990 an exhibition of print albums by Ivan Rabuzin, made to honour the Nobel Prize winning writer Ivan Andrić, and Grytzko Mascioni, was presented in this surrounding. Thus a modern exhibition was for the first time on show in a historical environment. While a stratification in space and time was achieved, the harmony of the old was not disturbed.

Konak kneginje Ljubice, Beograd – obnovljena zgrada